

Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia
w rozporządzeniu Rzym I

*Profesorowi Maksymilianowi Pazdanowi
dedykuje*

NR 2802

Marcin Kropka

Kolizyjnoprawna regulacja umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2010

Dissertationes Iuridicae Universitatis Silesiensis
Tom 8

Rada Naukowa
Bogdan Dolnicki — przewodniczący
Kazimierz Marszał
Maksymilian Pazdan

Recenzenci
Zdzisław Brodecki
Wojciech Popiołek

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Akty prawne	9
Organy orzekające	14
Periodyki	14
Inne	15
Wprowadzenie	17
Przedmiot i cele rozprawy	17
Struktura rozprawy	26

Część I

ZAKRES STOSOWANIA ARTYKUŁU 7 ROZPORZĄDZENIA RZYM I

Rozdział 1	
Pojęcie umowy ubezpieczenia	33
1.1. Uwagi wstępne o kwalifikacji pojęcia umowy ubezpieczenie	33
1.2. Umowa reasekuracji i umowa koasekuracji	43
1.3. Umowa gwarancji ubezpieczeniowej, substytutyczne ubezpieczenie cho- robowe, umowa ubezpieczenia w reżimie pracowniczych programów emerytalnych	47
1.4. Umowa tontyny, umowa kapitalizacyjna oraz umowa o zarządzanie fun- duszami emerytalnymi	54
1.5. Strona podmiotowa pojęcia umowy ubezpieczenia	60

Rozdział 2	
„Umowy ubezpieczenia” objęte wyłączeniem z art. 1 ust. 2 lit. j)	62
2.1. Uwagi wstępne o art. 1 ust. 2 lit. j)	62
2.2. Europejskie prawo pracowniczych programów emerytalnych	65
2.3. Artykuł 1 ust. 2 lit. j) jako fragment kolizyjnoprawnej problematyki pracowniczych programów emerytalnych	82
2.4. Artykuł 1 ust. 2 lit. j) jako fragment kolizyjnoprawnej regulacji zabezpieczenia przed wypadkami przy pracy oraz chorobami zawodowymi	93
2.5. Krajowy przepis kolizyjny o prawie właściwym dla zobowiązań umownych objętych wyłączeniem z art. 1 ust. 2 lit. j)	95
Rozdział 3	
Pojęcie umiejscowienia ryzyka	101
3.1. Uwagi wstępne o pojęciu umiejscowienia ryzyka	101
3.2. Pierwsza reguła szczególna definicji państwa umiejscowienia ryzyka (art. 2 lit. d) tiret 1 dyrektywy 88/357 w zw. z art. 7 ust. 6)	105
3.3. Druga reguła szczególna definicji państwa umiejscowienia ryzyka (art. 2 lit. d) tiret 2 dyrektywy 88/357 w zw. z art. 7 ust. 6)	110
3.4. Trzecia reguła szczególna definicji państwa umiejscowienia ryzyka (art. 2 lit. d) tiret 3 dyrektywy 88/357 w zw. z art. 7 ust. 6)	114
3.5. Reguły ogólne definicji państwa umiejscowienia ryzyka (art. 2 lit. d) tiret 4 dyrektywy 88/357 i art. 1 ust. 1 lit. g) dyrektywy 2002/83 w zw. z art. 7 ust. 6)	120
3.6. Wiel umiejscowienie ryzyka	125
Rozdział 4	
Pojęcie dużych ryzyk	128
4.1. Pierwsza reguła definicji dużych ryzyk (art. 5 lit. d) zd. 1 ppkt i) dyrektywy 73/239 w zw. z art. 7 ust. 2 akapit 1)	128
4.2. Druga reguła definicji dużych ryzyk (art. 5 lit. d) zd. 1 ppkt ii) dyrektywy 73/239 w zw. z art. 7 ust. 2 akapit 1)	129
4.3. Trzecia reguła definicji dużych ryzyk (art. 5 lit. d) zd. 1 ppkt iii), zd. 2 i zd. 3 dyrektywy 73/239 w zw. z art. 7 ust. 2 akapit 1)	134
Część II	
NORMY KOLIZYJNE I NORMY KOMPETENCYJNE ARTYKUŁU 7 ROZPORZĄDZENIA RZYM I	
Rozdział 5	
Prawo właściwe dla umów ubezpieczenia dużych ryzyk (art. 7 ust. 2)	143
5.1. Wybór prawa (art. 7 ust. 2 akapit 1)	143
5.2. Prawo właściwe w braku wyboru prawa (art. 7 ust. 2 akapit 2)	145
5.3. Model regulacji prawa właściwego	148

Rozdział 6

Minimalne granice wyboru prawa odnośnie do umów ubezpieczenia ryzyk masowych (art. 7 ust. 3 akapit 1)	155
6.1. Wybór prawa państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka, w którym ubezpieczający ma miejsce zwykłego pobytu (art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. a) oraz b))	155
6.2. Wybór prawa państwa miejsca zwykłego pobytu ubezpieczającego albo prawa państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka (art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. a) oraz b))	162
6.3. Wybór prawa państwa członkowskiego umiejscowienia ryzyka w sytuacji wielo umiejscowienia dwóch lub więcej ryzyk (art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. e))	164
6.4. Wybór prawa państwa członkowskiego, którego obywatelem jest ubezpieczający (art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. c))	167
6.5. Wybór prawa państwa członkowskiego miejsca wystąpienia zdarzenia ubezpieczeniowego (art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. d)).	170

Rozdział 7

Prawo właściwe dla umów ubezpieczenia ryzyk masowych w braku wyboru prawa (art. 7 ust. 3 akapit 3 i art. 7 ust. 5)	175
--	-----

Rozdział 8

<i>Ratio legis</i> szczególnej regulacji art. 7 ust. 3 akapit 1 i 3	178
---	-----

Rozdział 9

Poszerzenie minimalnych granic wyboru prawa co do umów ubezpieczenia ryzyk masowych (art. 7 ust. 3 akapit 2)	189
9.1. Uwagi wstępne o art. 7 ust. 3 akapit 2	189
9.2. Charakter normy kolizyjnej drugiego stopnia rozgraniczającej sfery działania norm kolizyjnych państw członkowskich UE o wyborze prawa w poszerzonych granicach	193
9.3. Sposób rozgraniczenia sfer działania norm kolizyjnych <i>legis fori</i> oraz norm kolizyjnych obcych państw członkowskich	196
9.4. Alternatywne wskazanie norm kolizyjnych dwóch lub więcej państw członkowskich	199
9.5. Sposób poszerzenia minimalnych granic wyboru prawa	201
9.6. Mechanizm ustalenia dopuszczalności wyboru prawa w świetle art. 7 ust. 3 akapit 1 i 2	206
9.7. Odstępstwa od minimalnych granic wyboru prawa w świetle przepisów kolizyjnych implementujących dyrektywę 88/357 i dyrektywę 2002/83 oraz przepisów krajowych ustanowionych na podstawie art. 7 ust. 3 akapit 2, w wybranych krajowych systemach prawnych państw członkowskich UE	207

Rozdział 10	
„Reguły dodatkowe” odnośnie do umów ubezpieczenia obowiązkowego .	218
10.1. Uwagi wstępne o art. 7 ust. 4 i ust. 5	218
10.2. Stosowanie „szczególnych przepisów” odnoszących się do danego ubezpieczenia obowiązkowego (art. 7 ust. 4 lit. a))	222
10.3. Wyłączenie dopuszczalności wyboru prawa co do umów ubezpieczenia obowiązkowego (art. 7 ust. 4 lit. b))	235
10.4. Dopuszczalność wyboru prawa dla umów ubezpieczenia obowiązkowego w świetle przepisów kolizyjnych implementujących dyrektywę 88/357 w wybranych krajowych systemach prawnych państw członkowskich UE	240
Zakończenie	245
Podsumowanie	245
Ogólna ocena regulacji art. 7	249
Materiały	251
Bibliografia	253

Przedmiot i cele rozprawy

1. Źródłami wspólnotowego prawa kolizyjnego (obecnie: prawa kolizyjnego UE) umowy ubezpieczenia są, według chronologii ich przyjęcia, następujące akty prawne: konwencja rzymska¹, wspólnotowe dyrektywy ubezpieczeniowe² i implementujące je regulacje krajowe państw członkowskich EOG³, jak również rozporządzenie Rzym I.

Wspólnotowe prawo kolizyjne umowy ubezpieczenia miało swoją genezę, z jednej strony, w urzeczywistnieniu odnośnie do sektora ubezpieczeń bezpośrednich swobody świadczenia usług, z drugiej zaś — w niepowodzeniu harmonizacji w ramach EWG, a następnie WE materialnego prawa o umowie ubezpieczenia.

¹ Konwencja rzymska formalnie nie stanowi źródła prawa wspólnotowego, niemniej pozostaje ona w ścisłym związku z prawem wspólnotowym (J a y m e E., K o h l e r Ch. (I), s. 65; J a y m e E., K o h l e r Ch. (II), s. 361; L i j o w s k a M., s. 35; C z e p e l a k M. (II), s. 18—19). Była ona dostępna tylko dla państw członkowskich UE (C a ł u s A., s. 26—27; P a z d a n M. (V), s. 10).

² Przepisy kolizyjne o umowie ubezpieczenia zawierają następujące dyrektywy z działu ubezpieczeń innych niż na życie: dyrektywa 88/357 i dyrektywa 92/49, jak też dyrektywa 2002/83 — z działu ubezpieczeń na życie. Dyrektywa 2002/83 scaliła dotychczasowe trzy dyrektywy dotyczące ubezpieczeń na życie: dyrektywę 79/267, dyrektywę 90/619 oraz dyrektywę 92/96, przejmując przepisy kolizyjne zawarte w dyrektywie 90/619 (art. 4). Dla wykładni przepisów kolizyjnych dyrektywy 88/357 oraz dyrektywy 2002/83 istotne są również przepisy dyrektywy 73/239.

³ Odniesienie do terytorium EOG wynika stąd, że przepisy kolizyjne wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych mają znaczenie dla EOG na mocy art. 36 ust. 2 w zw. z załącznikiem IX umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym z 1994 r. (załącznik IX), Dz.U. WE 1994 L 001 403, s. 416 — D ö r n e r H. (II), s. 2289—2890; P r e u ß Ch., s. 679; M o n k i e w i c z M., s. 82.

Przepisy prawa ubezpieczeń prywatnych (gospodarczych)⁴ poszczególnych państw członkowskich UE zapewniają zróżnicowany poziom ochrony ubezpieczających (i ubezpieczonych). Te państwa, których prawo zapewnia stosunkowo wysoki poziom ochrony, mają interes w tym, aby nie znalazły zastosowania przepisy prawa obcego o niższym standardzie ochrony, zdolne zakłócić konkurencję na niekorzyść ubezpieczycieli z tych państw. Przepisy prawa odgrywają bowiem zasadniczą rolę w kształtowaniu usługi ubezpieczeniowej⁵.

Jeśli chodzi o sytuacje z tzw. elementem obcym⁶, to ochronie interesów krajowych ubezpieczających oraz krajowych ubezpieczycieli tradycyjnie służyły regulacje krajowe dotyczące tzw. materialnego nadzoru ubezpieczeniowego⁷ oraz korzystania z usług ubezpieczeniowych za granicą⁸. Regulacje te zawężyły do minimum katalog powiązań zdolnych do wskazania prawa obcego jako właściwego dla umowy ubezpieczenia⁹. Aby móc prowadzić w danym państwie członkowskim działalność, zagraniczny ubezpieczyciel zobowiązany był uzyskać zezwolenie od organu tego państwa. Obowiązkowi temu towarzyszyło wiele

⁴ Terminu „ubezpieczenia prywatne” używam jako synonimu pojęcia „ubezpieczenia gospodarcze”. Zob. art. 1: 101 ust. 1 projektu grupy Restatement of European Insurance Contract Law (www.restatement.info).

⁵ Reichert-Facilides F. (II), s. 375—376; Biagosch P. (II), s. 6—7 („das Produkt <Versicherung> ist reines Rechtsprodukt”); Roth W.-H. (VII), s. 135 („Versicherung als Rechtsprodukt”); Dickstein P.S., s. 38 („Versicherung als Rechtsbegriff”); Fuchs B. (IV), s. 12. Odmiennie: Gärtner R., s. 117.

⁶ Pazdan M. (VII), s. 21—22. W art. 1 projektu nowego p.p.m. użyto wyrażenia „stosunki powiązane z więcej niż jednym państwem” (ibidem, s. 353 — co do wersji tego projektu z 18 maja 2008 r.).

⁷ Materialny nadzór ubezpieczeniowy cechowała kontrola ogółu działalności zakładu ubezpieczeń poprzedzająca wydanie zezwolenia na jej wykonywanie, w przeciwieństwie do modelu nadzoru finansowego (przyjętego w Zjednoczonym Królestwie, Holandii oraz, częściowo, w Belgii — Pool W., s. 137) ograniczonego głównie do kwestii wypłacalności zakładu ubezpieczeń — Roth W.-H. (I), s. 169—204; Schnyder A.K. (I), s. 2; Idem (II), s. 49—50. Zob. też Prölss J., Armbrüster Ch. (I), s. 398; Uebel A.M., s. 7—8; Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 263; Dickstein P.S., s. 10—12; Fuchs D. (I), s. 290; Monkiewicz M., s. 68.

⁸ Zakazy we Włoszech, Francji, Irlandii, Belgii (w przypadku Belgii — co do ubezpieczeń obowiązkowych), Danii (co do ubezpieczeń obowiązkowych oraz ubezpieczeń na życie) — za: Biagosch P. (I), s. 249; co do praktyki we Francji — Chappatte Ph.P., s. 17. Podobnie prawo polskie w okresie poprzedzającym jego dostosowanie do prawa wspólnotowego — Błaszczuk D.J., s. 4—5; Kruczalak K. (I), s. 415—416. Zob. art. 37 ust. 1 ustawy o działalności ubezpieczeniowej z 1990 r. („osoba krajowa w rozumieniu przepisów prawa dewizowego może zawrzeć umowę ubezpieczenia jedynie z zakładem ubezpieczeń działającym na podstawie zezwolenia wydanego zgodnie z niniejszą ustawą”) oraz przepisy zarządzenia Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 1990 r. w sprawie określenia przypadków dopuszczalności ubezpieczenia u ubezpieczycieli nieposiadających zezwolenia na prowadzenie działalności ubezpieczeniowej w Polsce (MP nr 49, poz. 49, z dnia 29 grudnia 1990 r.).

⁹ Roth W.-H. (I), s. 169 i n.; Schnyder A.K. (I), s. 61 i n.; Gruber U.P. (I), s. 7—8.

innych wymogów adresowanych do zagranicznych ubezpieczycieli. Przykładowo, prawo niemieckie wymagało założenia w Niemczech odrębnego przedsiębiorstwa z własnym planem działalności, akceptacji ustawowej wyłącznej jurysdykcji krajowej sądów niemieckich, zlokalizowania w Niemczech miejsca spełnienia świadczeń obu stron umowy ubezpieczenia, jak również poddania OWU kontroli prewencyjnej na podstawie materialnego prawa niemieckiego¹⁰. Organ nadzoru mógł w ramach kontroli OWU sprzeciwić się klauzuli wyboru obcego prawa¹¹. Wymogi takie oddziaływały na prawo kolizyjne umowy ubezpieczenia¹² — m.in. czyniły one zbędną kolizyjnoprawną ochronę ubezpieczających¹³. Ochrony takiej nie udzielały krajowe normy kolizyjne o prawie właściwym dla umowy ubezpieczenia obowiązujące w okresie poprzedzającym wejście w życie konwencji rzymskiej oraz implementację przepisów kolizyjnych wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych¹⁴.

W przeciwieństwie do reasekuracji¹⁵, wykonanie programu utworzenia wspólnego rynku odnośnie do ubezpieczeń bezpośrednich napotkało sporo

¹⁰ Roth W.-H. (I), s. 169; Gruber U.P. (I), s. 7.

¹¹ Roth W.-H. (I), s. 171.

¹² Doktryna niemiecka była podzielona w kwestii tego, czy wpływ prawa o nadzorze ubezpieczeniowym na prawo kolizyjne miał charakter jedynie faktyczny, czy też prawny. Stanowisko, że wpływ ten miał charakter faktyczny, wyrazili: Prölss E.R. (II), s. 208; Roth W.-H. (I), s. 193—204. Wyrazem wpływu o charakterze prawnym było uznanie norm prawa o nadzorze ubezpieczeniowym za normy kolizyjne. Przykładu dostarczają dwa orzeczenia szwajcarskiego Sądu Federalnego z 1889 r. oraz 1916 r., omawiane przez Rotha W.-H. (I), s. 188—190. Przyjęto w nich, że z przepisów szwajcarskiego prawa o nadzorze ubezpieczeniowym wynika dla zagranicznych ubezpieczycieli obowiązek poddania zawieranych przez nich w Szwajcarii umów ubezpieczenia materialnemu prawu szwajcarskiemu (ibidem, s. 189).

¹³ Pozwała to zrozumieć różnicę pomiędzy tymi krajowymi normami kolizyjnymi a współczesną im praktyką obrotu prawnego na terytorium USA przypisującą już wówczas zasadnicze znaczenie kolizyjnoprawnej ochronie słabszej strony umowy ubezpieczenia (por. Ehrenzweig A.A., s. 1082—1084).

¹⁴ Niemcy: w braku rzeczywistego wyboru prawa — prawo siedziby oddziału ubezpieczyciela (Kegel G. (I), s. 246); Austria: w braku wyboru prawa — prawo siedziby ubezpieczyciela (Schwind F., s. 311); Zjednoczone Królestwo: zasada *proper law*, przy czym w braku możliwości ustalenia *proper law* na podstawie umowy lub okoliczności sprawy — prawo miejsca prowadzenia działalności przez ubezpieczyciela, a jeżeli ubezpieczyciel prowadzi działalność w dwóch lub więcej krajach — prawo jego głównej siedziby (*head office*) (Dicey A., Morris J.H.C. (I), s. 1289—1290); Włochy: w braku wyboru prawa — prawo miejsca zawarcia umowy, kwalifikowanego w przypadku umów *inter absentes* według materialnej *legis fori* (Vitta E. (II), s. 298—300); Hiszpania: w braku wyboru prawa — prawo miejsca zawarcia umowy (art. 10 ust. 5 kodeksu cywilnego z 1889 r. — Makarow A.N., s. 263). Por. regulację prawa właściwego dla umowy ubezpieczenia w art. 25—27 p.p.m. z 1965 r. (Zachariasiewicz M.A. (I), s. 106—119; Fras M. (III), s. 195, 198—200).

¹⁵ Ograniczenia prawa przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług w dziedzinie reasekuracji zniósł Dyrektywa Rady z dnia 25 lutego 1964 r. w sprawie zniesienia ograniczeń swobody przedsiębiorczości i świadczenia usług w dziedzinie reasekuracji i retrocesji, Dz.U. 1964 L 56 z 4.04.1964 r., s. 878 (Dubuisson B., s. 112; Geiger H., s. 220; Hübner U.,

trudności i zajęło wiele lat¹⁶. Prawo przedsiębiorczości, ustanowione na mocy dyrektywy 73/239 (ubezpieczenia inne aniżeli ubezpieczenia na życie) oraz dyrektywy 79/267 (ubezpieczenia na życie), co do zasady nie oddziaływało na zarysowaną wcześniej zależność pomiędzy prawem o nadzorze ubezpieczeniowym a prawem kolizyjnym umowy ubezpieczenia¹⁷. Działalność oddziału z siedzibą w innym państwie członkowskich aniżeli państwo członkowskie siedziby głównego przedsiębiorstwa ubezpieczyciela poddana była nadal przepisom prawa państwa członkowskiego siedziby tego oddziału¹⁸. Zmianę tego stanu rzeczy niosło ze sobą stopniowe urzeczywistnienie swobody świadczenia usług¹⁹, najpierw w dyrektywach 88/357 (ubezpieczenia inne aniżeli ubezpieczenia na życie)²⁰ oraz 90/619 (ubezpieczenia na życie)²¹, a potem w dyrektywie 92/49 (ubezpieczenia inne aniżeli ubezpieczenia na życie) i dyrektywie 92/96 (ubezpieczenia na życie)²². Szczególną regulacją objęto przy tym ubezpieczenia komunikacyjne²³, ubezpieczenia świadczenia pomocy turystycz-

Matusche-Beckmann A., s. 267; Pool W., s. 129). Wspólnotowej regulacji rynku reasekuracyjnego dotyczy także dyrektywa 2005/68 (Goggin T., s. 13—28).

¹⁶ Artykuł art. 8, 59 i 61 ust. 2 Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą.

¹⁷ Hübner U. (II), s. 22; Loussouarn Y. (I), s. 292; Reichert-Facilides F. (V), s. 3; Basedow J., Scherpe J.M., s. 518.

¹⁸ Prölss J., Armbrüster Ch. (I), s. 399. Stosownie do art. 8 ust. 3 i art. 10 ust. 3 dyrektywy 73/239, jak również art. 10 ust. 3 dyrektywy 79/267 państwa członkowskie zachowały prawo zatwierdzania ogólnych i szczegółowych warunków umowy, tariff oraz „wszystkich innych dokumentów koniecznych do normalnego sprawowania nadzoru” (Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 265).

¹⁹ Loussouarn Y. (I), s. 292—293.

²⁰ Swobodę świadczenia usług zrealizowano odnośnie do ubezpieczenia tzw. dużych ryzyk (Roth W.H. (VIII), s. 3029; Uebel A.M., s. 31; Mönnich U., s. 44; Schnyder A.K. (IV), s. 41; Monkiewicz M., s. 71—72; Leśniak D., s. 33). W odniesieniu do ubezpieczeń tzw. ryzyk masowych utrzymano prymat nadzoru państwa przyjmującego oraz wymóg każdorazowego uzyskiwania zgody organów tego państwa na prowadzenie działalności lub zmianę jej zakresu, a ponadto z zakresu deregulacji wyłączono wiele grup ubezpieczeń (Monkiewicz M., s. 72; Uebel A.M., s. 32; Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 266). Istotnymi ograniczeniami swobody świadczenia usług zostały dotknięte ubezpieczenia obowiązkowe (Uebel A.M., s. 32—35).

²¹ Swobodę świadczenia usług zrealizowano co do sytuacji, w których ubezpieczający zwraca się z własnej inicjatywy o ochronę ubezpieczeniową do zakładu ubezpieczeń z siedzibą w innym państwie członkowskim (Roth W.H. (VIII), s. 3029; Schnyder A.K. (IV), s. 42; Mönnich U., s. 44; Leśniak D., s. 34; Sodołska E., s. 1304).

²² Monkiewicz M., s. 66, 73—74; Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 266; Prölss J., Armbrüster Ch. (I), 403; Roth W.H. (VIII), s. 3030—3031; Fahr U., s. 1034—1042. Dyrektywa 92/49 pozostawiła ograniczenia względem ubezpieczeń obowiązkowych oraz ubezpieczeń chorobowych (Monkiewicz M., s. 75; Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 267).

²³ Dyrektywa Rady z dnia 24 kwietnia 1972 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnośnie do ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe

nej²⁴ i ubezpieczenia pomocy prawnej²⁵. Swoboda świadczenia usług niósł z sobą, co do zasady²⁶, demontaż krajowych regulacji prawa o nadzorze ubezpieczeniowym oddziałujących na prawo kolizyjne umowy ubezpieczenia²⁷.

Deregulacji w prawie o nadzorze ubezpieczeniowym nie towarzyszyła wspólnotowa harmonizacja materialnego prawa o umowie ubezpieczenia. Próby takiej harmonizacji, podjęte jeszcze w latach 60. XX wieku²⁸, zakończyły się niepowodzeniem²⁹. W warunkach swobody świadczenia usług zagrażało to za-

w związku z ruchem pojazdów mechanicznych i egzekwowania obowiązku ubezpieczenia od takiej odpowiedzialności, Dz.U. EWG 1972 L 103, s. 1 i n.; Druga Dyrektywa Rady z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnośnie do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów silnikowych, Dz.U. EWG 1983 L 8, s. 17 i n.; Trzecia Dyrektywa Rady z dnia 14 maja 1990 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnośnie do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych, Dz.U. EWG 1990 L 129, s. 33 i n. (Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 267—268). W następnych latach wydane zostały jeszcze: Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2000/26/WE z dnia 16 maja 2000 r. w sprawie zbliżenia ustawodawstw Państw Członkowskich odnośnie do ubezpieczenia w zakresie odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych, zmieniająca dyrektywy Rady 73/239/EWG i 88/357/EWG (czwarta dyrektywa w sprawie ubezpieczeń komunikacyjnych), Dz.U. WE L 181, s. 65 i n. (Mönnich U., s. 54—58), oraz decyzje Komisji dotyczące stosowania niektórych z dyrektyw w sprawie ubezpieczeń komunikacyjnych. O dalszej integracji w zakresie ubezpieczeń komunikacyjnych — Wichtowski M.W., s. 56—63.

²⁴ Dyrektywa Rady 84/641/EWG z dnia 10 grudnia 1984 r. zmieniająca, szczególnie w zakresie ubezpieczenia świadczenia pomocy turystycznej, pierwszą dyrektywę (73/239/EWG) w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do podejmowania i prowadzenia działalności w dziedzinie ubezpieczeń bezpośrednich innych niż ubezpieczenia na życie, Dz.U. EWG 1984 L 339, s. 21 i n.

²⁵ Dyrektywa Rady 87/344/EWG z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej, Dz.U. EWG 1987 L 185, s. 77 i n.

²⁶ O znaczeniu nadzoru dla transgranicznej działalności ubezpieczeniowej za pośrednictwem Internetu — Spindler G., s. 1049—1055; von Hoffmann B., s. 1803.

²⁷ O zniesieniu kontroli prewencyjnej — Dickstein P.S., s. 10—12; Gruber U.P. (I), s. 8—9.

²⁸ Bühne mann B., s. 418—423. Przegląd prac do początku lat 80. — Hübner U. (I), s. 231—253.

²⁹ Meyer-Kahlen W., s. 28—31; Steindorff E. (I), s. 480; Roth W.H. (I), s. 699; Idem (II), s. 349—350; Reichert-Facilides F. (IV), s. 163—168; Pearson P., s. 4; Hübner U., Matusche-Beckmann A., s. 269; Prölss J., Armbrüster Ch. (II), s. 451; Rudisch B. (II), s. 127—128; Kramer U., s. 136—138 oraz tam podana literatura; Lambert-Faivre Y., s. 70—71. Do umów ubezpieczenia mają natomiast zastosowanie ogólne regulacje prawa wspólnotowego z zakresu prawa umów: Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.U. EWG 1993 L 95, s. 29 i n. (Heiss H. (III), s. 506), Dyrektywa 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 września 2002 r. dotycząca sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniająca dyrektywę Rady 90/619/EWG,

równy interesowi ubezpieczających (i ubezpieczonych) w stosowaniu przepisów prawa o stosunkowo wysokim standardzie ochrony³⁰, jak również interesowi ubezpieczycieli w prowadzeniu działalności bez nieusprawiedliwionych zakłóceń konkurencji ze strony ubezpieczycieli działających z terytorium tych państwach członkowskich, których systemy prawne zapewniają ubezpieczającym (i ubezpieczonym) stosunkowo niski standard ochrony³¹.

2. Odpowiedzią na te zagrożenia stała się „materializacja” tworzonego wspólnotowego prawa kolizyjnego umowy ubezpieczenia jako korelat zmian w prawie o nadzorze ubezpieczeniowym.

Wstępny projekt dyrektywy o prawie właściwym dla umowy ubezpieczenia, pochodzący z 1967 roku³², posługiwał się — co do zasady — łącznikiem miejsca zamieszkania ubezpieczającego, z wyłączeniem dopuszczalności wyboru prawa. W przypadku umów ubezpieczenia obowiązkowego łącznik ten uzupełniony był o nakaz stosowania przepisów imperatywnych prawa państwa członkowskiego nakładającego obowiązek ubezpieczenia. Nieograniczony wybór prawa został dopuszczony jedynie do umów ubezpieczenia towarów w transporcie. Kolejna propozycja (z 1971 roku³³) posługiwała się łącznikiem siedziby ubezpieczyciela. Nieograniczony wybór prawa dopuszczono w odniesieniu do tzw. ryzyk transportowych oraz tzw. dużych ryzyk. Kompromisowy charakter miały projekty z lat następnych, począwszy od roku 1974³⁴.

Dz.U. UE 2002 L 271, s. 16 i n. (Staudinger A. (II), s. 47; Mönnich U., s. 58—62; Heiss H. (III), s. 506), jak również Dyrektywa 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość (Dz.U. UE L 144, s. 19 i n.), Dyrektywa 98/27/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 maja 1998 r. w sprawie nakazów zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów (Dz.U. UE L 166, s. 51 i n.) oraz Dyrektywa 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U. L 373, s. 37 i n.).

³⁰ Uebel A.M., s. 12—13; Gruber U.P. (I), s. 4—5; Loussouarn Y. (I), s. 293—294.

³¹ Smulders B., Glazener P., s. 777; Wildmüller M., s. 181.

³² Dokument EWG 2229/III/C/67-D, omawiany przez: Reichert-Facilides F. (III), s. 1033; Uebel A.M., s. 19; Geiger H., s. 223—224.

³³ Materiał: *Errichtung eines Gemeinsamen Marktes für Schadenversicherungen. Arbeitsdokument für die Arbeitsgruppe Direktversicherungen: Aufsichtsrecht*, s. 101 i n. — odniesienia w: Roth W.-H. (VI), s. 60—61; Uebel A.M., s. 21—22; Hahn V., s. 7—9 oraz Geiger H., s. 224—225.

³⁴ W kolejności: Projekt Drugiej Dyrektywy z zakresu ubezpieczeń innych niż ubezpieczenia na życie z 1974 r., dokument EWG XV/206/74/D (materiał: *Errichtung eines Gemeinsamen Marktes für Schadenversicherungen, EWG-Dok. XV/212/74-D*, s. 697—705); Propozycja Drugiej Dyrektywy Rady w sprawie koordynacji przepisów prawnych i administracyjnych dotyczących ubezpieczeń bezpośrednich innych niż na życie oraz w sprawie ułatwienia swobodnego przepływu usług ubezpieczeniowych, Dz.U. EWG 1976 C 32/2 oraz zmiana tej propozycji z dnia 16 lutego 1978 r. (Kom(78) 63 tekst ostateczny) — Hübner U. (II), s. 25—28; Uebel A.M., s. 22—26; Geiger H., s. 227—230.

Proces legislacyjny nabrał przyspieszenia po wydaniu przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości w dniu 4 grudnia 1986 r. orzeczenia w sprawie Komisja—Niemcy (205/84)³⁵. W jego uzasadnieniu ETS wskazał na szerokie pole dla kompromisu co do wspólnotowej regulacji ubezpieczeń bezpośrednich. Z jednej strony ETS orzekł, że przepisy prawa pierwotnego o swobodzie świadczenia usług mają bezpośredni skutek, tak więc do powołania się na tę swobodę nie jest wymagane istnienie przepisów prawa wtórnego (uwaga 25). Z drugiej strony, Trybunał uznał za zgodne z prawem pierwotnym ograniczenie swobody świadczenia usług z powołaniem się na potrzebę ochrony ubezpieczających, wskazując przy tym, że ubezpieczenia, z uwagi na swoją istotę oraz powszechność, stanowią sektor szczególnie wrażliwy z punktu widzenia takiej ochrony (uwagi 30—31).

3. Owoc kompromisu w przedmiocie wspólnotowej kolizyjnoprawnej regulacji umowy ubezpieczenia bezpośredniego stanowią art. 7 i 8 dyrektywy 88/357³⁶ (umowy bezpośredniego ubezpieczenia innego niż na życie pokrywające ryzyka umiejscowione na terytorium EOG) oraz art. 4 dyrektywy 90/619³⁷, zastąpiony następnie art. 32 dyrektywy 2002/83³⁸ (umowy bezpośredniego ubezpieczenia na życie zawarte przez ubezpieczających mających miejsce zwykłego pobytu lub siedzibę oddziału, do którego odnosi się umowa na terytorium EOG)³⁹. W prawie polskim implementują je art. 129 ust. 3—5 i art. 130 dz.ub.pol.⁴⁰ oraz, w mojej ocenie, w art. 3 ust. 2 ub.obow.pol. Regulacja ta nie jest kompleksowa. Posiłkowo stosuje się konwencję rzymską⁴¹.

³⁵ Schmidt R. (III), s. 1—5; Hodgins R.W., s. 273—289; von Puskás G., s. 309—312; Henning W., s. 836—838; Schwintowski P., s. 521—526; Knoke U., s. 227—244; Angerer A., s. 325—331; Dausers M.A., s. 378—390; Flory J., s. 286—287; Bigot J. (I), s. 17—19; Fuchs D. (X), s. 235—238.

³⁶ Artykuł 7 ust. 1 lit. f) dyrektywy 88/3457 został zmieniony na mocy art. 27 dyrektywy 92/49. Przepisom kolizyjnym wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych poświęcają uwagę w szczególności: Lorenz E. (III), s. 211 in.; Loussouarn Y. (I), s. 295—302; Fallon M. (I), s. 250—254; Smulders B., Glazener P., s. 780—787; Morse R., s. 36—51; Uebel A.M., s. 36—49 (ubezpieczenia inne niż na życie); Rudisch B. (II), s. 129—133; Mewes H., s. 125—131, 189—192, 245—252; Wördemann N., s. 22—39.

³⁷ Omówienie w: Lorenz E. (II), s. 132—138 oraz Wördemann N., s. 39—41.

³⁸ Omówienie w: Fras M. (II), s. 47—50.

³⁹ Takie stanowisko zajmuje zdecydowana większość przedstawicieli doktryny. Nie są przepisami kolizyjnymi ani art. 3 ust. 2 dyrektywy 72/166 (odmiennie: Fallon M. (I), s. 249; Idem (II), s. 119; za nim — Fras M. (I), s. 16), ani przepisy dyrektywy 78/473 — inaczej autorzy wymienieni w przyp. 64 w rozdziale 1.

⁴⁰ O normach kolizyjnych dz.ub.pol. — Łopuski J. (I), s. 18—19; Kowalewski E. (III), s. 27—33; Idem (IV), s. 64—69; Kowalewski E., Fuchs D., s. 550—551; Fuchs D. (VIII), s. 42—43.

⁴¹ Jako „ogólne normy prawa prywatnego międzynarodowego dotyczące zobowiązań umownych” w rozumieniu art. 7 ust. 3 dyrektywy 88/357 oraz art. 32 ust. 5 dyrektywy 2002/83 (np. Morse R., s. 26). Sporne w doktrynie niemieckiej było natomiast to, czy na mocy tych zwrotów odsyłających znajduje zastosowanie art. 5 konwencji rzymskiej (umowy konsumenckie) —

Zaawansowany stan prac nad przepisami kolizyjnymi wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych uwzględniono w konwencji rzymskiej⁴². Nie stosuje się jej do umów ubezpieczenia bezpośredniego pokrywających ryzyka umiejscowione na terytorium państw członkowskich EOG (art. 1 ust. 3 konwencji rzymskiej)⁴³. Zakresem stosowania konwencji rzymskiej objęte zostały natomiast umowy ubezpieczenia bezpośredniego pokrywające ryzyka umiejscowione poza terytorium państw członkowskich EOG (arg. z art. 1 ust. 3 konwencji rzymskiej) oraz wszystkie umowy reasekuracji (art. 1 ust. 4 konwencji rzymskiej).

4. Najmłodszym aktem prawnym z dziedziny wspólnotowego prawa kolizyjnego UE umowy ubezpieczenia jest rozporządzenie Rzym I⁴⁴. Podlega ono stosowaniu od dnia 17 grudnia 2009 roku (art. 28)⁴⁵.

Rozporządzenie Rzym I ma szczególne znaczenie dla wspólnotowego prawa kolizyjnego umowy ubezpieczenia. Zawiera ono kompleksową regulację prawa kolizyjnego umowy ubezpieczenia, zarówno dla umów ubezpieczenia na życie, jak i dla umów ubezpieczenia innych niż na życie⁴⁶. Regulacja ta zastąpiła,

w szczególności Roth W.-H. (XI), s. 2449—2450; Dörner H. (II), s. 2449—2450; Staudinger A. (II), s. 49; Würdemann N., s. 63; Windmüller M., s. 212.

⁴² W ujęciu chronologicznym to przepisy kolizyjne dyrektyw 88/357 oraz 90/619 stanowią uzupełnienie konwencji rzymskiej (Lorenz E. (III), s. 214—215). Konwencja rzymska obowiązuje od 1991 r., lecz została przyjęta już w 1980 r.

⁴³ Sprawozdanie Giuliano/Lagarde, s. 13; Fallon M. (I), s. 244. Spór o potrzebę oraz kształt szczególnej regulacji kolizyjnej dla umów ubezpieczenia znalazł swoje odzwierciedlenie w pracach nad konwencją rzymską. Umowy te bez żadnych wyłączeń objęto zakresem stosowania projektu grupy roboczej z 1974 r., w opozycji do prac nad przepisami kolizyjnymi dyrektyw ubezpieczeniowych (za: Lando O. (I), s. 10).

W art. 1 ust. 3 konwencji rzymskiej mowa jest o umiejscowieniu ryzyka na terytorium państw członkowskich EWG. Jednakże ze względu na to, że dyrektywa 88/357 oraz dyrektywa 2002/83 mają znaczenie dla EOG, krajowym normom kolizyjnym państw członkowskich implementującym przepisy kolizyjne tych dyrektyw podlegają umowy ubezpieczenia bezpośredniego obejmujące ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich EOG. Dlatego też konwencji rzymskiej podlegają umowy ubezpieczenia bezpośredniego umiejscowione w państwach niebędących państwami członkowskimi EOG (Dicey A., Morris J.H.C., Collins L., s. 1706, 1732—1733).

⁴⁴ Ilekroć w tekście rozprawy podaję przepis prawa bez oznaczenia aktu prawnego, w którym jest on zawarty, oznacza on przepis rozporządzenia Rzym I. Dotyczy to również motywów do tego rozporządzenia.

⁴⁵ Co do daty rozpoczęcia stosowania rozporządzenia Rzym I: Pazdan M. (VII), s. 44. Błędna datę (7 grudnia 2008 r.) podała Fuchs B. (IV), s. 28. Zob. też: Wojewoda M. (III), s. 10. Pierwotna wersja polskojęzyczna rozporządzenia Rzym I zawierała błąd, podając, że stosuje się je do umów zawartych po 17 grudnia 2009 r. (zamiast od 17 grudnia 2009 r.). Błąd ten został następnie sprostowany (Sprostowanie do rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.U. UE L 309, s. 87).

⁴⁶ Prölss/Martin, s. 1177. W propozycji rozporządzenia Rzym I (KOM(2005) 650 wersja ostateczna, 2005/0261) zakładano (art. 22 lit. a) tej propozycji) dalsze obowiązywanie kolizyjnoprawnej regulacji wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych. Spotkało się to z krytyką przed-

zgodnie z art. 23 *in principio*⁴⁷, przepisy kolizyjne wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych oraz implementujące je przepisy krajowe, jak również, zgodnie z art. 24 ust. 1, konwencję rzymską⁴⁸. Niemniej rozporządzenie Rzym I nie stanowi jedyne źródła prawa kolizyjnego UE umowy ubezpieczenia. Nie jest nim związana i nie stosuje go Dania⁴⁹. W braku odmiennej notyfikacji Dania pozostaje związana konwencją rzymską⁵⁰ oraz wspólnotowymi dyrektywami ubezpieczeniowymi. To samo dotyczy państw należących do EOG niebędących państwami członkowskimi UE⁵¹. Ponadto na uwagę zasługuje art. 1 ust. 2 lit. j)⁵², omawiany w rozdziale 2. Wreszcie do umów ubezpieczenia odnoszą się szczególnie przepisy kolizyjne dyrektyw konsumenckich UE⁵³.

Przyjęcie rozporządzenia Rzym I zostało uwzględnione w projekcie nowego p.p.m. Zgodnie z jego art. 29 „prawo właściwe dla zobowiązań umownych

stawicieli nauki — Max Planck Institute (II), s. 277—281 (w tym własna propozycja regulacji prawa właściwego; zob. też Max Planck Institute (I), s. 25—30, 103—104); Staudinger A. (III), s. 242; Manckowski P. (VIII), s. 101; Fricke M. (IV), s. 746; Hübner U. (IV), s. 449; Heiss H. (II), s. 185; Idem (III), s. 511—512 (również ten autor przedstawił własną propozycję regulacji, s. 526—534).

⁴⁷ Zgodnie z art. 23, „z wyjątkiem art. 7, niniejsze rozporządzenie nie uchybia stosowaniu przepisów prawa wspólnotowego, które w odniesieniu do kwestii szczególnych ustanawiają normy kolizyjne odnoszące się do zobowiązań umownych” (Lagarde P., Tenenbaum A., s. 766).

⁴⁸ Por. Heiss H. (IV), s. 460.

⁴⁹ Zob. motywy 44—46. Rozporządzenie Rzym I zostało wydane na podstawie art. 61 lit. c) i art. 67 ust. 5 tiret 2 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, zawartych w tytule IV tego Traktatu. W przyjmowaniu środków objętych tym tytułem nie uczestniczą Zjednoczone Królestwo, Irlandia oraz Dania. W sprawie uczestniczenia w rozporządzeniu Rzym I Irlandii oraz Zjednoczonego Królestwa zob. Wojewoda M. (III), s. 10; Mansel H.P., Thorn K., Wagner R., s. 7. W sprawie zastrzeżenia duńskiego — Mansel H.P., Thorn K., Wagner R., s. 7; Nielsen P.A. (I), s. 506—507; Nielsen P.A. (II), s. 100.

⁵⁰ Czepelak M. (III), s. 11.

⁵¹ Państwami tymi są: Islandia, Liechtenstein oraz Norwegia (nie jest nim natomiast Szwajcaria — błędnie Fuchs B. (IV), s. 10; Szwajcarię łączy z UE umowa międzynarodowa o ubezpieczeniu bezpośrednim innym niż ubezpieczenie na życie, Dz.U. WE 1991 L 205, s. 3 i n., na podstawie której ustanowiona została na zasadzie wzajemności swoboda przedsiębiorczości — bliżej: Schnyder A.K. (IV), s. 45—49). Rozporządzenie Rzym I nie ma bowiem znaczenia dla EOG. Na brak uzasadnienia wynikającej stąd odmiennej regulacji umów ubezpieczenia ryzyk masowych pokrywających ryzyka umiejscowione w Islandii, Liechtensteinie oraz Norwegii słusznie uwagę zwrócił Heiss H. (IV), s. 462—463.

⁵² Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. j) z zakresu stosowania rozporządzenia Rzym I wyłączone są „umowy ubezpieczenia wynikające z operacji przeprowadzanych przez organizacje niebędące zakładami, o których mowa w art. 2 dyrektywy 2002/83 dotyczącej ubezpieczeń na życie, których przedmiotem jest zapewnienie pracownikom lub osobom pracującym na własny rachunek, należącym do zakładu lub grupy zakładów, lub do określonej grupy lub grup zawodowych, świadczeń w przypadku śmierci lub dożywania określonego wieku, przerwania lub ograniczenia działalności, choroby zawodowej lub wypadku przy pracy”.

⁵³ Artykuł 6 ust. 2 dyrektywy 93/12, art. 12 ust. 2 dyrektywy 2002/65 (Jagielska M. (II), s. 469—474).

określa rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych — Rzym I⁵⁴. Artykuły 66 i 67 projektu nowego p.p.m. uchylają przepisy kolizyjne ustaw ubezpieczeniowych implementujące przepisy kolizyjne wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych⁵⁵. O art. 30 i 31 projektu nowego p.p.m., ściśle związanych z regulacją umowy ubezpieczenia w rozporządzeniu Rzym I, będzie mowa w ramach dalszych szczegółowych rozważań.

5. Oś rozważań niniejszej rozprawy stanowią przepisy art. 7 jako przepisy odnoszące się specjalnie do umów ubezpieczenia. Przepisy te, w granicach swojego zakresu stosowania, zastępują lub uzupełniają inne przepisy rozporządzenia Rzym I o takim samym przedmiocie regulacji. Ponadto przedmiotem analizy jest art. 1 ust. 2 lit. j), ponieważ również w tym przepisie jest mowa o „umowach ubezpieczenia”.

Niniejsze opracowanie ma w pierwszym rzędzie na celu ustalenie treści norm zawartych w art. 7. Wnioski w tym przedmiocie posłużą przede wszystkim udzieleniu odpowiedzi na pytanie o *rationem legis* szczególnej regulacji art. 7. U genezy tego pytania leży spostrzeżenie, że regulacja ta jest odmienna od — również mającej charakter szczególny — regulacji art. 6 (umowy konsumenckie). Odpowiedź na nie pozwoli poznać przyczyny, dla których umowy ubezpieczenia wymienione w art. 7 ust. 1 stanowią przedmiot odmiennej regulacji aniżeli regulacja art. 6.

Struktura rozprawy

6. Struktura niniejszej rozprawy odzwierciedla podział przepisów art. 7 na przepis ogólny — ust. 1, uzupełniony o definicje zawarte w ust. 2 akapit 1 i ust. 6, oraz przepisy kolizyjne i przepisy zawierające normy kompetencyjne z ust. 2—5. Do zakresu stosowania art. 7, w tym wyłączenia z art. 1 ust. 2

⁵⁴ W uzasadnieniu projektu nowego p.p.m. (s. 18) stwierdzono, że „data wejścia w życie nowej ustawy zbiegnie się z datą rozpoczęcia stosowania rozporządzenia Rzym I. Z tych też względów projekt w art. 29 odsyła w zakresie zobowiązań umownych do rozporządzenia Rzym I. Do tej daty, od chwili wejścia w życie w Polsce konwencji rzymskiej z 1980 r., rozstrzygnąć co do właściwości prawa w zakresie zobowiązań umownych poszukiwać należy w postanowieniach tej konwencji”.

⁵⁵ Zgodnie z art. 65 projektu nowego p.p.m. „w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. nr 124, poz. 1152 z późn. zm.) uchyla się art. 3 ust. 2”. Zgodnie z kolei z art. 66 projektu „w ustawie z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej (Dz.U. nr 124, poz. 1151 z późn. zm.) uchyla się art. 129 ust. 3—5 oraz art. 130”. Co do tych przepisów końcowych — K r o p k a M. (III), s. 29—39.

lit. j), odnosi się część pierwsza rozprawy. Część druga dotyczy z kolei norm kolizyjnych oraz norm kompetencyjnych art. 7.

7. Na zakres stosowania art. 7 składa się zawarty w ust. 1 opis okoliczności decydujących o stosowaniu przepisów kolizyjnych art. 7. Okoliczności te, rozpatrywane przez pryzmat budowy norm kolizyjnych wyprowadzanych z przepisów kolizyjnych art. 7, należą do zakresu *sensu stricto* tych norm kolizyjnych⁵⁶. Artykuł 7 ust. 1 stanowi, że „niniejszy artykuł stosuje się do umów, o których mowa w ust. 2, niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe umiejscowione jest w państwie członkowskim, a także do wszystkich umów ubezpieczenia obejmujących ryzyka umiejscowione na terytorium państw członkowskich. Niniejszego artykułu nie stosuje się do umów reasekuracji”. Przepis ogólny art. 7 ust. 1 ma swoje uzasadnienie w rozbudowanym opisie zakresu *sensu stricto* norm kolizyjnych z art. 7. Zabieg ten porządkuje regulację art. 7, czyniąc ją bardziej przejrzystą⁵⁷.

W art. 7 ust. 1 mowa jest o trzech grupach umów. W odniesieniu do każdej z nich opis zakresu stosowania art. 7 jest inny⁵⁸.

Pierwszą grupę stanowią umowy reasekuracji. Do umów tych art. 7 nie znajduje w ogóle zastosowania⁵⁹. Wynika to z art. 7 ust. 1 zd. 2. Artykuł 7 odnosi się wyłącznie do umów ubezpieczenia bezpośredniego. Wskazuje na to motyw 32, zgodnie z którym „w związku ze szczególnym charakterem [...] umów ubezpieczenia szczególne przepisy powinny zapewnić odpowiedni poziom ochrony [...] ubezpieczających. Dlatego art. 6 nie powinien mieć zastosowania w przypadku tych szczególnych umów”. Przez „ubezpieczających” należy rozumieć kontrahentów ubezpieczycieli w umowach ubezpieczenia bezpośredniego. W tym kontekście art. 7 ust. 1 zd. 2 można postrzegać jako przepis o charakterze deklaratoryjnym, mający na celu uniknięcie ewentualnych kontrowersji co do objęcia umów reasekuracji regulacją art. 7.

Drugą grupę stanowią „umowy, o których mowa w [art. 7] ust. 2, niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe umiejscowione jest w państwie członkowskim”, tj. umowy ubezpieczenia (bezpośredniego) obejmujące duże ryzyka w rozumieniu art. 5 lit. d) dyrektywy 73/239. Artykuł 7 obejmuje umowy ubezpieczenia dużych ryzyk „niezależnie od tego, czy ryzyko ubezpieczeniowe

⁵⁶ W analizie rozbudowanych przepisów kolizyjnych art. 7 pomocny jest opis budowy normy kolizyjnej przyjęty w polskiej doktrynie prawa prywatnego międzynarodowego za H. Trammerem. Zob. Trammer H. (II), s. 397—404. Zob. też: Pazdan M. (VII), s. 45—46.

⁵⁷ Zabiegu takiego nie zastosowano ani w przepisach kolizyjnych dyrektywy 88/357, ani w przepisach kolizyjnych dyrektywy 2002/83. Ten sam mankament zawierają implementujące je przepisy kolizyjne prawa polskiego zawarte w dz.ub.pol. oraz ub.obow.pol. (bliżej: Kropka M. (III), s. 36—37).

⁵⁸ Por. uwagi w: Bělohávek A., s. 1172—1174.

⁵⁹ Lagarde P., Tenenbaum A., s. 767; Kenfack H., s. 34; Heiss H. (IV), s. 462.

umiejscowione jest w państwie członkowskim” (ust. 1)⁶⁰. Położenie akcentu na kryterium umiejscowienia ryzyka związane jest ze sposobem wyznaczenia zakresu stosowania art. 7 odnośnie do trzeciej grupy umów ubezpieczenia objętych tym przepisem.

Trzecią grupę stanowią umowy ubezpieczenia (bezpośredniego) ryzyk innych aniżeli duże ryzyka (tj. ryzyk masowych) umiejscowionych na terytorium państw członkowskich UE⁶¹. Wniosek ten wymaga zabiegów wykładni nieprecyzyjnie sformułowanego art. 7 ust. 1. Pomimo bowiem tego, że przepis ten jest przepisem rdzeniowym w strukturze przepisów art. 7, nie wprowadza on ani pojęcia „umowy ubezpieczenia dużych ryzyk”, odsyłając w tym celu do ust. 2 („niniejszy artykuł stosuje się do umów, o których mowa w ust. 2”), ani pojęcia „umowy ubezpieczenia ryzyk innych aniżeli duże ryzyka”⁶².

Z art. 7 ust. 1 wynika zatem, że zakresem stosowania art. 7 objęte są (1) umowy ubezpieczenia dużych ryzyk oraz (2) umowy ubezpieczenia ryzyk innych aniżeli duże ryzyka, obejmujących ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich UE⁶³. Z kolei zakresem stosowania ogólnych, względem art. 7, przepisów kolizyjnych rozporządzenia Rzym I objęte są (1) umowy ubezpieczenia ryzyk innych aniżeli duże ryzyka, obejmujących ryzyka umiejscowione w państwach trzecich (w tym w państwach należących do EOG, a niebędących

⁶⁰ Lagarde P., Tenenbaum A., s. 767.

⁶¹ Ibidem. W kolizyjnoprawnej regulacji wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych umowami ubezpieczenia ryzyk masowych zwano z reguły umowy ubezpieczenia innego niż na życie niebędące umowami ubezpieczenia dużych ryzyk. Pojęcia tego nie odnoszono do umów ubezpieczenia na życie (odmiennie: Malinowska K. (IV), s. 22). Terminologia ta była uzasadniona dychotomicznym podziałem przepisów kolizyjnych wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych. Podział ten został zarzucony w rozporządzeniu Rzym I w tym sensie, że art. 7 nie zawiera wyodrębnionych zespołów przepisów kolizyjnych dla każdego z działów ubezpieczeń. Do określonego działu ubezpieczeń odnoszą się natomiast niektóre szczegółowe przepisy kolizyjne tego artykułu (zob. art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. c)). W niniejszej rozprawie termin „umowy ubezpieczenia ryzyk masowych” odpowiada łącznie terminom „umowy ubezpieczenia ryzyk masowych” oraz „umowy ubezpieczenia na życie” w kolizyjnoprawnej regulacji wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych (por. Francq S., s. 60: „les contrats de masse”). Co prawda, niektóre umowy ubezpieczenia na życie — przez wzgląd na silną pozycję ubezpieczającego (duży pracodawca w przypadku ubezpieczeń grupowych na życie) — mają cechy odpowiadające, *mutatis mutandis*, „dużym ryzykom” w rozumieniu art. 5 lit. d) dyrektywy 73/239, jednakże również takie umowy ubezpieczenia na życie mają za przedmiot, co do zasady, interes ubezpieczonego (Fallon M. (II), s. 122).

Używając pojęć „umowy ubezpieczenia na życie” oraz „umowy ubezpieczenia innego niż na życie” należy mieć na względzie dwuznaczność pierwszego z tych pojęć. Oznacza ono nie tylko dział ubezpieczeń (znaczenie *sensu largo*), ale również podstawowy rodzaj ubezpieczenia z tego działu (znaczenie *sensu stricto*). W niniejszej rozprawie pojęcia „umowy ubezpieczenia na życie” używam w szerokim znaczeniu, zgodnie z utartą praktyką. Jej potwierdzeniem jest brzmienie art. 7 ust. 3 akapit 1 lit. c).

⁶² Pojęcia „umowy ubezpieczenia inne niż umowy ubezpieczenia obejmujące duże ryzyka” użyto natomiast w art. 7 ust. 3 *in principio*.

⁶³ Tak też: Kenfack H., s. 34; Heiss H. (IV), s. 461.

państwami członkowskimi UE), oraz (2) umowy reasekuracji⁶⁴. Oznacza to, że okoliczności zakresu *sensu stricto* norm kolizyjnych z art. 7 podzielić można na okoliczności wspólne tym normom oraz normom kolizyjnym zawartym w ogólnych — względem art. 7 — przepisach kolizyjnych rozporządzenia Rzym I, jak również na okoliczności decydujące o rozgraniczeniu obu tych zbiorów norm kolizyjnych.

Wspólny zakres *sensu stricto* norm kolizyjnych z art. 7 oraz norm kolizyjnych zawartych w ogólnych, względem art. 7, przepisach kolizyjnych rozporządzenia Rzym I wyznaczony jest za pomocą pojęcia „umowa ubezpieczenia”. Wyjaśnieniu tego pojęcia poświęcony jest rozdział 1. Jego uzupełnieniem są rozważania o art. 1 ust. 2 lit. j) wyłączającym z zakresu stosowania rozporządzenia Rzym I określone w tym przepisie „umowy ubezpieczenia” (rozdział 2). Z kolei o rozgraniczeniu zakresu *sensu stricto* obu wymienionych zbiorów norm kolizyjnych w odniesieniu do umów ubezpieczenia ryzyk masowych decyduje kryterium „państwa umiejscowienia ryzyka”. Ustalenie znaczenia pojęcia „państwo umiejscowienia ryzyka”, definiowanego w art. 2 lit. d) dyrektywy 88/357 oraz art. 1 ust. 1 lit. g) dyrektywy 2002/83 w zw. z art. 7 ust. 6, stanowi temat rozdziału 3. Zakresy *sensu stricto* obu wymienionych zbiorów norm kolizyjnych rozgranicza także kryterium „dużych ryzyk”. Sprecyzowaniu znaczenia pojęcia „duże ryzyka” poświęcony jest rozdział 4, ostatni w części pierwszej rozprawy.

8. Przepisy art. 7 ust. 2—5 zawierają wiele norm kolizyjnych, uzupełnionych o adresowane do państw członkowskich normy kompetencyjne ujęte w art. 7 ust. 3 akapit 2 oraz art. 7 ust. 4 lit. b). Na zakres *sensu stricto* tych norm kolizyjnych składają się okoliczności opisane w art. 7 ust. 1, uzupełnionym o definicje ust. 2 i ust. 6. Natomiast ust. 2—5 art. 7 zawierają opis okoliczności objętych bazą faktyczną łącznika uzupełniający zakres *sensu stricto*⁶⁵ oraz opis dyspozycji tych norm kolizyjnych.

Normy kolizyjne zawarte art. 7 ust. 3—5 odnoszą się do: (1) prawa właściwego dla umów ubezpieczenia dużych ryzyk (art. 7 ust. 2), (2) wyboru prawa w minimalnych granicach w odniesieniu do umów ubezpieczenia ryzyk masowych (art. 7 ust. 3 akapit 1), (3) prawa właściwego w braku wyboru prawa co do umów ubezpieczenia ryzyk masowych (art. 7 ust. 3 akapit 3 i — uzupełniająco — ust. 5), (4) wraz z normą kompetencyjną zawartą w art. 7 ust. 3 akapit 2 — poszerzenia minimalnych granic wyboru prawa odnośnie do umów

⁶⁴ Francq S., s. 60; Bělohávek A., s. 1171. O prawie kolizyjnym umowy reasekuracji — m.in. Nebel R., s. 54—65; Mankowski P. (VI), s. 1177—1187.

⁶⁵ Trammer H. (II), s. 400. Baza faktyczna łącznika stanowi drugi obok zakresu *sensu stricto* składnik hipotezy normy kolizyjnej. Wzbogacając treść zakresu danej normy, okoliczności objęte bazą faktyczną łącznika — w sensie logicznym — zawężają go. W konsekwencji mogą istnieć dwie lub więcej normy kolizyjne o wspólnym zakresie, różniące się między sobą treścią bazy faktycznej łącznika (ibidem).

ubezpieczenia ryzyk masowych (art. 7 ust. 3 akapit 2), (5) wraz z normą kompetencyjną zawartą w art. 7 ust. 4 lit. b) — „reguł dodatkowych” (*verba legis* — art. 7 ust. 4 *in principio*) co do umów obowiązkowego ubezpieczenia zarówno dużych ryzyk, jak i ryzyk masowych (art. 7 ust. 4 i — uzupełniająco — ust. 5). Analizie tych norm poświęcone są rozdziały 5—10.

9. W przeciwieństwie do przepisów kolizyjnych wspólnotowych dyrektyw ubezpieczeniowych, art. 7 nie reguluje kwestii stosowania przepisów bezwzględnie obowiązujących prawa państwa członkowskiego, z którym w chwili dokonania wyboru prawa powiązane są wszystkie inne elementy stanu faktycznego, kwestii sposobu dokonania wyboru prawa, stosowania przepisów wymuszających swoje zastosowanie ani kwestii ustalenia prawa właściwego w sytuacji, gdy państwo posiada niejednolity system prawny⁶⁶. Kwestie te są uregulowane w innych przepisach rozporządzenia Rzym I. Stosowania przepisów bezwzględnie obowiązujących prawa państwa członkowskiego, z którym w chwili dokonania wyboru prawa powiązane są wszystkie inne elementy stanu faktycznego, oraz sposobu dokonania wyboru prawa dotyczą, kolejno, art. 3 ust. 3 oraz art. 3 ust. 1 zd. 2. Przepisy te mają zastosowanie w odniesieniu zarówno do umów ubezpieczenia dużych ryzyk, z mocy art. 7 ust. 2 *in fine* („[...] zgodnie z art. 3 niniejszego rozporządzenia”), jak i do umów ubezpieczenia ryzyk masowych, z mocy art. 7 ust. 3 *in principio* ([...] zgodnie z art. 3”). Do zagadnienia przepisów wymuszających swoje zastosowanie odnosi się art. 9. Ustalenie prawa właściwego w sytuacji, gdy państwo posiada niejednolity system prawny, stanowi przedmiot regulacji art. 22.

⁶⁶ Kwestii tych dotyczą kolejno: art. 7 ust. 1 lit. g) dyrektywy 88/357; art. 7 ust. 1 lit. h) zd. 1 dyrektywy 88/357; art. 7 ust. 2 akapit 1 i akapit 3 dyrektywy 88/357; art. 32 ust. 4 akapit 1 dyrektywy 2002/83; art. 7 ust. 2 akapit 2 i akapit 3 dyrektywy 88/357; art. 32 ust. 4 akapit 2 dyrektywy 2002/83; art. 7 ust. 1 lit. i) dyrektywy 88/357; art. 32 ust. 3 dyrektywy 2002/83.

Redaktor
Wiesława Piskor

Projektant okładki
Marek Francik

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Lidia Szumigala

Copyright © 2010 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1988-8

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 17,25. Ark. wyd. 25,0.
Papier offset kl. III, 90 g Cena 38 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: SOWA Sp. z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa